

**DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
PSZICHOLÓGIAI INTÉZET**

**A szülő-gyermek kapcsolat mentális reprezentációjának alakulása
transzgenerációs hatások összefüggéseiben**

Témavezető:

Dr. Kondé Zoltánné Dr. Ináncsy-Pap Judit
egyetemi adjunktus

Készítette:

Fekete Edina
feketeedina01@gmail.com

Lezárás dátuma: 2024. 05. 10.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
Bevezetés	2
Szakirodalmi áttekintés	2
A családi szocializáció kialakulásának tényezői	2
A mentalizáció fogalmi meghatározása	4
A kötődési rendszer kialakulása	6
A szülői bánásmód szerepe a gondozó-gyermek kapcsolatban	9
A szülő gyermekéről való percepciója szüleivel megélt tapasztalatai tükrében	12
Az anyai bánásmód és kötődési viselkedés kialakulása, generációs átadása	14
Az apai bánásmód és kötődési viselkedés kialakulása, generációs átadása	16
Vizsgálat	18
Vizsgálat célja	18
Vizsgálati minta	19
Módszer	20
A vizsgálat menete	20
A kérdőívek bemutatása	21
Eredmények	22
Eredmények feldolgozása	22
Következtetések és javaslatok	28
Irodalomjegyzék	32

Bevezetés

Szülővé válva az ember gyermekéről alkotott felfogásában előbb-utóbb találkozik transzgenerációs hatásokkal. A 20. század utolsó harmadában a társadalmi rend változásnak indult, az apák kiléptek a pusztán kenyérkeresői szerepből, és egyre inkább bevonódnak a gyermek körüli teendőkbe. Történelmi távlatba helyezve izgalmas kérdés, hogy a 21. században hogyan alakul az apai és anyai attitűd a korábbi korokhoz képest, és hogyan határozzák meg a transzgenerációs hatások a szülő-gyermek kapcsolatot. Ennek feltérképezése okán választottam ezt a témát.

Minden gyermeknek szüksége van egy elsődleges gondozóra, aki segít a legelső kötődési kapcsolat kialakulásában. Ez fog aztán alapul, mintául szolgálni minden későbbi kontaktus fejlődése során (Bowlby, 1958). A modern kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy életünk sorsa nem érthető meg családunk múltjának feltérképezése nélkül, szüleink, nagyszüleink léte a miénktől nem elválasztható. Egy baba születésével minden szerep átalakul, a nagyszülőből dédszülő, a szülőből nagyszülő, a gyermekből anya vagy apa lesz. Ahogyan velünk viselkedett az elsődleges gondozónk, az minden bizonnyal hatással lesz arra, ahogyan mi bánunk gyermekünkkel, meghatározva minőségi, mennyiségi gondoskodásunkat.

Bízom benne, hogy a kutatás eredményei segítséget nyújthatnak a csecsemőt, kisgyermeket nevelő családoknak transzgenerációs folyamataik mélyebb megismeréséhez, valamint támpontul szolgálhatnak a velük foglalkozó szakembereknek a hatékony munkavégzéshez.

Szakirodalmi áttekintés

A családi szocializáció kialakulásának tényezői

A szocializáció fogalmát a 20. század elejétől kezdték mai jelentésével használni a társadalomtudományokban. Szociológiai elméletét elsőként Durkheim fogalmazta meg (Nagy és Trencsényi, 2012). Az olyan csoportokat vagy társadalmi kontextusokat, amelyekben a szocializációs folyamatok zajlanak, szocializációs közegeknek vagy ágenseknek nevezzük. Létünk feltétele és forrása a társkapcsolat, mely meghatározza az ember személyiségének pszichés, biológiai és szociális szintjeinek kialakulását. A társ jelenvalósága modellként fog

szolgálni a szociális tanuláshoz. Az emberi lényeket létrehozó szocializációs folyamat a család keretein belül zajlik. Ez életünk első és egyben legjelentősebb közössége (Bagdy, 1999). A személyiség szociális fejlődésének folyamatát szocializációnak nevezzük, melyben az adott kultúra és társadalom, valamint a közvetlen társas környezet bír befolyásoló erővel. A szocializáció legfontosabb korszaka a gyermekkor, de a felnőtté válással sem ér véget (Buda, 1986).

Amikor családi szocializációról beszélünk, akkor egy egész életen át tartó tanulási folyamatra gondolunk, mely az ember és a társas környezet közötti állandó kölcsönhatás terméke. A szülők viselkedésmintákat nyújtanak, mely során a gyermek megtanulja hogyan fejezze ki érzelmeit, hogyan viselkedjen bizonyos helyzetekben. A személyiség lényegét kimunkáló szocializációs folyamat a fogantatástól a három éves korig terjedő időszakra tehető, amely döntően a család keretein belül zajlik. Ez a legelső, és érzelmileg legjelentősebb közeg. Ha az elsődleges gondozótól ebben a korban nem érkezik szeretet, törődés, biztonságot adó közeg, elfogadás, vagy hiányzik a védelem, a gyermek kifejlődő lelki rendszerének alapjai károsodhatnak (Bagdy, 1999). Az egészséges személyiség kialakulásához, fenntartásához szükséges egy biztonságos családi, és tágabb értelemben vett társadalmi háló. Ahhoz, hogy az ember önmagáról alkotott belső képe, azaz szelfje koherens módon kialakulhasson, szükséges, hogy legyenek elég jó korai kapcsolatai, amelyek érzéseit vissza tudják tükrözni, hogy erre épülhessenek a későbbi viszonyok. A korai személyiségfejlődés során tehát a szülő az, aki visszatükrözi, tartalmazza a csecsemő érzéseit, ami által ő az érzéseket értelmezi, hitelesíti. A visszatükrözés mind a korai, mind a későbbi életszakaszokban kiemelt jelentőségű. Ha valamilyen trauma éri az egyént, azt úgy fogja értelmezni, ahogyan a külvilág értelmezi. Ha a szülő megrázkódtatáson ment keresztül, akkor a gyermek számára ebben az esetben a világ olyan lesz, amilyennek a már traumatizált szülő megéli (Bakó és Zana, 2021). Ennek háttérében az áll, hogy a szülő saját szüleinek, nagyszüleinek élete, őseinek tapasztalata örökségként befolyásolja saját sorsának alakulását (Orvos-Tóth, 2018). Ma a hazai és külföldi szakirodalom egyetért abban, hogy egy csecsemő érkezésével a szülők életében megjelennek az otthonról hozott minták, amelyek mentén az anya és apa között konfliktusok alakulhatnak ki (Belső, 2020). Ezért érdemes a családi szocializáció folyamatában a transzgenerációs hatásokra is figyelmet fordítani.

Számos kutatás foglalkozik ma már a stressz kérdésével. Selye, a magyar származású Kanadában élő endokrinológus az 1940-es években felfedezte, hogy *“a stressz a szervezet nem specifikus válasza bármilyen igénybevételre”* (Selye, 1976, p. 25). A specifikus válasz azt jelenti, hogy a szervezetet igénybevevő hatásokra biológiai folyamatok indulnak meg testünkben (például meleg hatására izzadunk), ami a szervezettől alkalmazkodást és az egyensúlyi állapot helyreállítását követeli (Hidas és mtsai., 2002). A stressznek két fajtáját különböztetjük meg, ezek az eustressz (előrevivő, a kihívásokkal való megküzdésre ösztönöz) és a distressz (negatív stressz, akkor alakul ki, ha a személy úgy érzi, hogy készségei és képességei nem elegendők a helyzettel való megküzdéshez) kategóriák (Sasfy, 2018).

Yehuda, a Sinai-hegyi Orvostudományi Iskola traumatikus stressz vizsgálati részlegének igazgatója kutatócsoportjával felfedezte, hogy a szülőket ért környezeti hatások befolyásolják a gyermekek génállományát, ami egyúttal azt is jelenti, hogy a nagyszülők által esetlegesen megélt traumák unokáikra is hatással lehetnek, a stressz öröklődhet (Yehuda és mtsai., 2014). *“Ahogy egy trauma bejárhatja a társadalom rétegeit, úgy a generációkon is végiggyűrűzhet”* (Wolynn, 2019, p. 52). A várandós anya érzelmei, mind a pozitívak, mint a szeretet, mind a negatívak, mint a félelem, biokémiaiilag módosíthatják a gyermek genetikai kifejeződését (Glausiusz, 2014). A stressz örökölhetősége magas kockázatot jelent a várandósság időszakában. Számos tanulmány foglalkozott már azzal, hogy a várandós anyát érő stressz már az első trimeszterben hatással lehet a magzatra, hiszen a magzatvízben megemelkedik a kortizolhormon szintje, ami akár alacsonyabb kognitív fejlődéssel is járhat (Bergman és mtsai., 2010). Amikor egy gyermek megszületik, magában hordozza mindezen hatások összességét. Nemcsak ő maga, hanem szülei, nagyszülei átörökítései is elevenen élnek benne. Amikor az újdonsült szülők elkezdik nevelni gyermekeiket, akár tudatosan, akár tudattalanul azzal az örökséggel teszik ezt, amit saját mintáikból hoztak (Belső, 2020). Mindebben meghatározó szereppel bír a mentalizáció, a kötődés és a megtapasztalt szülői bánásmód.

A mentalizáció fogalmi meghatározása

A mentalizáció eredete az 1960-as évek filozófiai irányzataihoz nyúlik vissza, amikor a saját tudatállapotainkhoz való eljutás témaköre előtérbe került (Kiss, 2005). Premack és Woodruff

(1978) vezette be a szakirodalomba az *“elmetaória”* kifejezést, egy olyan vizsgálat kapcsán, melyben csimpánzok szociális intelligenciáját figyelték meg. Az egyedekről azt állították, hogy elmetaóriával rendelkeznek, ha fajtársaik viselkedését a nekik tulajdonított, mentális állapotok alapján következtették ki. A kutatók között többen lettek, akik mentalizációs képességgel illeték a humán mellett a nem - humán főemlősöket is (Allen és mtsai., 2011). Később az elmetaóriát a szakirodalom többféle kifejezéssel határozta meg, találkozhatunk a népi pszichológia, a mentalizáció, elmeolvasás, a józan ész pszichológiája, naiv tudatelmélet, metareprezentáció, gondolatolvasás, vélekedés - vágy pszichológia terminusokkal egyaránt, ezek mind rokon értelmű szavak (Kiss, 2005).

A mentalizáció fogalma arra az emberi képességre vonatkozik, amikor saját magunk vagy a másik ember mentális állapotainak tudatába kerülünk (Allen és mtsai., 2011). Ezzel az adottsággal képesek vagyunk szándékokat, gondolatokat, vágyakat, hangulatokat másoknak tulajdonítani (Bernáth, 2014). A mentalizáció az evolúció során előnyösnek mutatkozott, ugyanis elősegítette a változó és komplex, egyre növekvő csoportokhoz való alkalmazkodást azáltal, hogy mások viselkedését segített előre jelezni (Dunbar, 2003). A társas agy hipotézis alapján minél jobban tud mentalizálni az egyén, annál sikeresebb lesz társainál, ezzel elősegítve reprodukciója valószínűségét (Dunbar, 1998). A szociális tanulás folyamatai rendkívül fontosak a mentalizáció kialakulásában, és folyamatos fejlődésében. Ehhez elengedhetetlen egy megtartó, biztonságos környezet. A kötődés minősége, az ember gyermekkorának meghatározó személyei iránti bizalom fogja adni a mentalizációs képesség elsajátításához szükséges alkalmas háttérrel (Fonagy és mtsai., 2014). Ennek mentén alakulhat ki az episztemikus bizalom, vagyis az egyén azon képessége, hogy megbízzon másokban, és az általuk közvetített információkra támaszkodjon, mint releváns és általánosítható adatokra (Fisher és mtsai., 2023).

A szülői mentalizáció a gondviselőnek azt a képességét mutatja, amit másként metakognitív monitorozásnak nevezhetünk. A folyamat lényege, hogy az anya vagy az apa képes saját és gyermeke viselkedése mögött szándékokat, érzelmeket, gondolatokat feltételezni (Hámori, 2015). Tudattalanul a gondozó mentális állapotokat tulajdonít a gyermeknek, akiről feltételezi, hogy olyan lény, aki tudattal bír (Fonagy és Target, 1998). A jól mentalizáló szülőnek lesz jól mentalizáló gyermeke. Az elsődleges gondozó azon

képessége, hogy tudja-e szabályozni a gyermekben a distresszt egyben megalapozza az utódja érzelmeinek önszabályozó képességét is (Láng, 2009). Ha a környezet bántalmazó, sérül a mentalizáció fejlődése, aminek hosszú távú hatása lehet az előítéletes gondolkodás, gátolt vagy túlérzékeny mentalizálás, vagy ezek keveréke (Borelli és mtsai., 2019). A differenciált szelf - és tárgyrepresentációk fejlődéséhez, az identitás formálódásához a mentalizáló képesség színvonala jelentősen hozzájárul (Sharp és Rossouw, 2020). A születést követő lelki élet nagyon korai szakasza tárgyakra irányul, melyek alatt emberekre gondolunk. *“A korai tárgyviszonyulás passzív, célja, hogy szeressenek és kielégítsenek, a viszonzás minden kötelezettsége nélkül.”* Ha ez nem teljesül, ebből alakulhat ki a későbbiekben a nárcizmus, ha a világ nem szeret eléggé, majd én szeretem és kielégítem magam (Bálint, 1999, p. 95). A megfelelő kötődés kialakulása tehát alapkőve lesz a mentalizációs képesség pozitív irányú fejlődésének. Ha a szülő képes a gyermek folyamatosan változó mentális állapotait megfigyelni, és tud azokra érzékenyen, válasz-készen reagálni, azaz, ha szomorú, megvigasztalja a babát, ha éhes megeteti, ha megnyugtatóra vár, akkor megnyugtatója, az optimalizálni fogja a tudatolvasás kialakulásának feltételeit (Fonagy és Target, 1998). A sikeres mentalizáció védőfaktor a mentális zavarokkal szemben is. A gyermekkor traumatikus eseményeinek feldolgozásában a hatékony mentalizáció sokat segít (Szél és Szabó, 2023). A jó mentalizációs képesség, a biztonságos kötődés, az én-hatékonyság, valamint a nyitottság összefüggéseit vizsgálva Gori és munkatársai (2021) pozitív kapcsolatot találtak, míg a gyenge mentalizációs képességek alexitímiával és impulzivitással párosultak.

Mindezek fényében, mivel a gyermekkor meghatározó személyei iránti bizalom adja a mentalizációs képesség alapját, érdemes a szülő-gyermek kötődési rendszer kialakulását is megismerni.

A kötődési rendszer kialakulása

A kötődéstudomány kialakulása az 1950-es években kezdődött, Bowlby, angol származású pszichoanalitikus, és Ainsworth kanadai gyökerű fejlődéstudós szakmai együttműködésével. Bowlby az 1930-as években hányattatott sorsú serdülők között végzett terápiás munkát, akkor szembesült a ténnyel, hogy az anyától való korai elszakadás a személyiség - és érzelmi fejlődésben súlyos következményekkel jár. Ainsworth, szintén a 30-

as években disszertációja kapcsán ismerkedett meg a “biztonság elmélettel”. Közös munkájuk az 50-es években indult útjára, amikor Londonban támogatást kaptak az Egészségügyi Világszervezettől egy nagyszabású kutatás elvégzésére, ami a háború után szülők nélkül maradt gyerekek lelki és mentális állapotát vizsgálta (Hámori, 2015). Bowlby a kötődési viselkedést veleszületettként definiálja, célja, hogy veszély esetén a gondozó biztonságot tudjon adni (Bowlby, 1958). Felismerte, hogy az exploráció és a kötődés szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Biztonság esetén a gyermek örömmel indul felfedezni a világot, ha viszont veszélyben érzi magát, a kötődési rendszer aktiválódik és a megismerés iránti igényt blokkolja. Ilyenkor a gyermek visszatér gondozójához, mint a biztonságos bázis forrásához (Bowlby, 1960).

Bowlby kollégája, Robertson videofelvételeket készített arról, hogy milyen nagymértékű stresszt élnek át azok a kisgyerekek, akik betegségük miatt szüleik nélkül kénytelenek kórházban időt tölteni. A reakcióikat három fázisba sorolta: *tiltakozás* (hangosan sírva hívja édesanyját), *kétségbeesés* (ha nem jön vissza az anya, érzelmileg összeomlik a gyerek), *apátia*: látszatra lecsillapodik a gyermek, ám lelkében mélységes fájdalmat érez. Amikor a szülők újra találkoztak a gyerekekkel, rájuk sem lehetett ismerni. Azok a gyermekek, akik csak rövid ideig tartózkodtak elszakítva gondozóiktól, idővel visszataláltak önmagukhoz, ám az átmeneti időszakban valóságosan rátapadtak szüleikre, fürkészve, hogy ha elmennek, vajon visszajönnek-e. Ám azok, akik hosszabb időt töltöttek hospitalizálva, teljes változást mutattak (Newton, 2019). Nyilvánvalóvá vált, hogy óriási traumát jelent a kicsi gyerekeknek a szülőtől való elszakítottság, amelyek intellektuális, fizikai, érzelmi és társadalmi hatásokkal járhatnak, átívelve az egész életen, felnőttkorban is folytatódva (Bowlby, 1952).

Mindezek fényében egyre több kutatás szentelődött a korai kötődésnek, ami a gyermek felől értendő, míg a szülő felől szülő-gyermek kötelékről beszélhetünk, amelynek a kialakulása ideális esetben már a várandósság alatt megkezdődhet, és a szülés elérkeztével erőssé válhat (Newton, 2019). A kötődési viselkedés egyéni különbségeinek mérésére Ainsworth ugandai vizsgálata szolgáltatott alapot. Kilenc hónapon keresztül kéthetente két - két órán keresztül követte figyelemmel huszonnyolc anya - gyerek páros viselkedését tolmács segítségével, és tapasztalatait rögzítve három kapcsolati típust írt le: a *biztonságosan kötődő*,

a bizonytalanul kötődő és a még nem kötődő viszonyt (Newton, 2019). Ainsworth megállapította, hogy az anyai szenzitivitás és a megfigyelt kapcsolati minták között keresendő az összefüggés, valamint, hogy a kötődés kialakulásában nem a táplálása a legfőbb szerep, hanem az úgynevezett "biztos bázis" jelensége, azaz a védelemé, amit a gondozó ad utódjának. Ahhoz, hogy a kutatás általánosan kiterjeszthető legyen, és ne legyenek kulturális különbségek, a kutatónő kidolgozott egy olyan terepet, ahol azonosak a körülmények az exploráció és a kötődési viselkedés megfigyeléséhez. Így jött létre az Idegen Helyzet eljárás (Hámori, 2015). Ebben a kísérletben a 12-18 hónapos gyerekeket vizsgálták, számukra ismeretlen szituációban gondozójuk magukra hagyta őket, amire ők különbözőképpen reagáltak. Ez alapján Ainsworth (1978) három csoportba osztotta a gyerekeket (A, B, C), de aztán később Main és Solomon (1986) munkássága nyomán a fenti kategóriákba nem osztható gyerekek külön osztályba (D) kerültek.

A szervezett kötődési mintázatot mutató csoportok (Ainsworth, 1978):

1. *Biztonságosan kötődő (B-csoport)*

Az ide tartozó gyerekek az anyától szabadon mennek explorálni, őt biztonságos bázisként használják. Ha elválasztódnak tőle, kevésbé indulnak felfedezőútra, főleg másodjára már jelzik az anya iránti szükségüket. Az újra találkozás örömteli, megnyugtató, ami után újra explorációba kezdenek.

2. *Bizonytalan-elkerülő (A-csoport).*

Ebben a kategóriában a gyerekek explorációja aktív, az anyának látszólagosan kevés figyelmet szentelnek. Elválás esetén megfigyelhető enyhe distressz átélése náluk. Az újbóli találkozás során kerülnek anyjukat, távolságot tartanak, a játékokra figyelnek. A felfedezés fontosabb, mint a kötődési viselkedés.

3. *Bizonytalan-ambivalens /ellenálló (C-csoport)*

Az ebbe az osztályba tartozó gyerekeknél már a szobába való belépéskor distressz figyelhető meg, passzívak, minimális az explorációjuk, őrzik anyjukat, az elválás megviseli őket, nem megnyugtathatóak. Az újratálkozás alkalmával akár dührohamot is kaphatnak, a vigasztalásnak ellenállnak.

Szervezett kötődési mintázatot nem mutató csoport (Main és Solomon, 1986):

4. *Dezorganizált (D-csoport)*

Az ide tartozó gyerekeknél ellentétes viselkedésmintázat figyelhető meg. Szétesettség jellemzi őket, egyszerre közelednek és távolodnak, a mozgásukban céltalanság, lemerevedés figyelhető meg. Az anya jelenlétében is dermedt a gyermek, a gondozótól fél, de keresi is nála a biztonságot. A szülő a megnyugtatóra nem képes.

A kötődési mintázat kialakulását befolyásolhatja az elsődleges gondozók válaszkészsége, a gyermek temperamentuma, a családot körülvevő környezet, a különböző kulturális hatások, az eltérő gyermeknevelési szokások - nehezítő körülmény a rossz anyagi helyzet vagy a családon belüli feszültség, melyek kihatással lesznek a szülői bánásmódra is (Cole és Cole, 2006).

A szülői bánásmód szerepe a gondozó-gyermek kapcsolatban

A szülői szerepre való szocializáció már gyermekkorban elkezdődik, mely a saját szülő viszonyulásának, bánásmódjának, nevelési módszereinek függvényében alakul ki. Kiemelt időszaka a gyermekvállalással kapcsolatos döntés, a várandósság, a szülés és a csecsemős-kisgyermekes időszak. Az anyává és apává válás a szelf újraszerveződésével jár, mely hatással van a fiziológiai, érzelmi és viselkedési aspektusokra (Molnár, 2014).

Darling és Steinberg (1993) szerint a szülői bánásmód nem más, mint a gyermekkel kapcsolatos attitűdök összessége, amelyek egy sajátos érzelmi klímát hoznak létre és lehetőséget adnak a szülői viselkedés megnyilvánulásainak. A szülői bánásmód fogalmi meghatározásában a jelen kutatásban használt Szülői Bánásmód Kérdőív (Tóth és Gervai, 1999) terminológiájára támaszkodom, mely három típust különböztet meg a szülői viselkedésben. Ezek a következők: szeretet-törődés, korlátozás (az autonómia és a döntés szabadságának elnyomása), túlvédés (a gyermek infantilizálása). A hipotézisek megfogalmazásában is ezeket a kategóriákat alkalmazom.

Cox és munkatársai (1985) kutatásukban megfigyelték, hogy az újdonsült anya és apa saját gyermekével való kapcsolatának minőségét előre jelezte a saját szülővel való viszony. Amennyiben a szülők saját gyerekkorukban szeretetet-törődést tapasztaltak meg anyjuktól, nagyobb valószínűséggel tudtak maguk is így viszonyulni gyermekükhöz. Mivel a diádikus folyamatok alapvetően feedback folyamatok, ezért a szülő percepciója, döntései, viselkedései, vélekedései, reflexiói és önreflexiói interakcióban vannak a gyermek hasonló

konstruktumaival, így abban az esetben, ha a szülő túlvédő magatartást tanúsít gyermekével szemben, az negatív spirált képes létrehozni a szülő-gyermek kapcsolatban, ami kihatással lesz a gyermek felnőtté válásának folyamatára, saját szülői viselkedésére is (Csomortáni, 2014). A túlvédő bánásmód jellemzője az autonómiatörekvések visszatartása, a gyermeki függőség fenntartása, és a kontroll alatt tartás. Ezek a kapcsolati mintázatok a személyiség működésébe beépülnek, és gátolhatják az önálló, felnőtt szerepvállalás kialakulását, valamint csökkenthetik a személy én-hatékonyság érzését, és erősíthetik az egyén kiszolgáltatottságát problémahelyzetekben (Szentiványi-Makó, 2013). Egy friss kutatás szerint a felnőttkori párkapcsolatra is kihat mind az apai, mind az anyai túlvédelem, befolyásolja a felnőttkori kötődést a partnerrel a perinatális időszakban. A magas gondoskodás és a szülők alacsony túlvédése biztonságos kötődési stílust jósol, míg a magas túlvédés negatív hatású (Zain és mtsai., 2023).

A pszichodinamikus elméletek szerint a korai kötődéssel kapcsolatos tapasztalatok meghatározzák a párválasztást. A pszichoanalitikus koncepció freudi elképzeléseken alapul, azaz a tudattalannak fontos szerepe van a társ kiválasztásában. A rejtett motivációkat, melyek a vonzalomhoz kapcsolódnak, a kielégítetlen feszültségek szükséglete adja. A tárgykapcsolati fejlődés időszakában átélt események ösztönszükségleteket tartanak fent, melyek a felnőttkori választásra hatással lesznek, azaz a cél a tudattalan szükségletek kielégítése lesz. Előfordulhat, hogy az egyén kiegyenlítő részt keres a másokban, így egyfajta komplementer választásra kerül sor (Bagdy, 2002). Gyuris és munkatársai (2010) kutatást végeztek az ellentétes nemű szülővel való jó kapcsolat és a szülő és a hitves hasonlóságára vonatkozóan. Azt találták a Big Five Kérdőív "Lelkiismeretesség" dimenziójában, hogy valóban mutatkoznak hasonlóságok a szülővel való kapcsolat függvényében, különösen férfiak esetében. A párválasztás után a saját gyermek érkezésével az új párnak ki kell alakítania saját nevelési elveit. Ez befolyással lesz a gyermek észlelésére is. A szülők közötti nevelési összhang megléte vagy annak hiánya a szelf-alakulást eltérő módon befolyásolhatja (Sallay és Münnich, 1999). Amennyiben az anya és az apa eltérő nevelési elveket alkalmaznak, akkor az anya által fontosnak tartott nevelési elméletek lesznek az én alakulásának szempontjából dominánsabbak (Belsky, 1984).

Egy friss kutatás az anyai túlvédelem és a gyermeki szorongás közti generációk közötti átviteli modellt vizsgálta három nemzedéken keresztül, és azt találta, hogy ha az anyák beszámoltak saját anyjuk túlzott védelmező magatartásáról, akkor a saját életükben az szorongásos tünetekhez vezettek. Az ő serdülő gyermekeik pedig szintén anyjuk túlzott védelméről voltak jelzéssel. A vizsgálat növekedési görbe modelljei azt mutatták, hogy az első generációs anyák túlvédettsége összefüggésben volt a második generációs anyák szorongásával, valamint a második generációs anyák túlvédettségének változási ütemével. A második generációs anyák kiindulási túlvédelme pedig a harmadik generáció kiindulási internalizációs (viselkedési minta belsővé tétele) problémáival függött össze (Wu és mtsai., 2020).

Amennyiben a szülő átlag feletti kontrollt, korlátozást alkalmaz és mindehhez a szülői szeretet alacsony szintje társul, az egyén szorongásra való hajlama, valamint pszichés közérzete is negatívabbnak mondható (Lantos, 2015). Kovács és Pikó (2010) kutatásában 863 személy bevonásával arra a következtetésre jutott, hogy az észlelt szülői támogatás mértéke a gyermekek élettel való elégedettségére pozitív hatást gyakorol, míg a szülői kontroll éppen ellenkezőleg hat. Hall és munkatársai (2004) vizsgálatukban azt találták, hogy az alacsony szintű anyai odafordulás túlóvással párosulva felnőttkorban alacsony szintű önértékeléssel, és negatív gondolkodásmóddal jelent meg. Narita és munkatársai (2000) tanulmányukban azt az eredményt publikálták, hogy a szülői túlvédés és az alacsony szintű szülői törődés az egész életen át tartó depresszióval mutat összefüggést. A szerhasználattal is kapcsolatba hozható a szülői bánásmód. Calafat és munkatársai (2014), akik nemzetközi összehasonlító vizsgálatukban 7718 személy bevonásával kutattak azt az eredményt kapták, hogy a szeretetteljes, és emellett határokat állító nevelési stílus védőfaktorként szerepel a szerhasználattal szemben, míg a túlvédés a már szerhasználó családokban fokozza az internalizációs problémákat (Wu és mtsai., 2020). Mindezek fényében megállapítható, hogy a gyermekkorban tapasztalt túlvédő, korlátozó magatartás felnőttkorban szorongásokkal, és különböző problémákkal, komplikációkkal hozható összefüggésbe.

A szülő gyermekéről való percepciója szüleivel megélt tapasztalatai tükrében

A kötődési mintázat kialakulása szoros kapcsolatban áll a szülői bánásmóddal, hiszen mind a szelf kialakítása, mind a jelentős másikról kialakított kép annak a függvénye, hogy a gyermek a korai kapcsolataiban milyen élményeket tapasztal meg. A biztonságosan kötődő gyermek szülei válaszkészebbek, elérhetőbbek, mint a bizonytalanul kötődőké. Az elkerülő kötődésűek sokszor azt élik át, hogy gondozóik távolságtartóak, elutasítóak, szükség esetén a támogatást visszavonják. Az ambivalens vagy ellenálló gyerekek szülei érzékenyebbek saját belső szükségleteikre és szorongásaikra, mint a gyermekeikére, és sokszor kiszámíthatatlanok. A dezorganizált gyerekek szülei depresszívek, akár abuzívak is lehetnek, saját megoldatlan veszteségeikkel küzdenek (Molnár, 2014).

Amikor egy nő anyává és egy férfi apává válik, saját szemén keresztül figyeli gyermekét. Ha túl sok a gyermekkorából hozott elfojtott emlék, az megnehezíti, hogy a megszületett utódot a maga valóságában ismerhesse meg a szülőpár. Mindazt, amit sikerült az elfojtással kiküszöbölni a saját tudatból, kényelmetlenné válik meglátni a gyermekben. Ha túlságosan szembetűnővé válik, csak úgy lehet tudomásul venni, mint egy üldözendő szörnyűséget (Bálint, 1990). A szülés utáni időszakban éppen ezért mind az anyai, mind az apai önreflexió, önismeret rendkívül fontos, különösen azért, hogy a szülő a múltból hozott negatív tapasztalatokat felül tudja írni magában, és a saját nehézsége ne okozzon károkat a gyermekével való kapcsolatában.

Schaefer (1959) elméletében a szülői viselkedés megnyilvánulásait tekintve két, egymástól független dimenziót vázolt fel. Az első, érzelmi dimenzió a szeretet kinyilvánításának meglétét vagy annak hiányát jeleníti meg. A skála egyik végén a gyermek elfogadása, a pozitív érzelmek kimutatása áll, míg a másik végén a gyermek elutasítása helyezkedik el. A másik dimenzió a gyermek függetlenségének támogatása, ahol a skála egyik végén a gyermek autonómiájának bátorítása, míg a másikon a túlzott kontrollálás, túlvédés szerepel.

Az anya belső mentális modellje feltehetően már a szülés előtti időszakban kialakul, így ennek megfelelően fogja a szülést követően érzékelni gyermekét, annak viselkedésétől függetlenül (Lefkovich, 2019). Oates (2005) szerint, aki a MORS kérdőívet kidolgozta, a gyermekkel kapcsolatos szülői percepció két részből tevődik össze, az egyik a szubjektív,

észlelt vonatkozásokból épül fel, melyeket a szülő belső mentális modellje határoz meg, míg a másik a gyermek viselkedésének objektív, megfigyelhető jellegzetességeit foglalja magában. A szülői percepció bizonyos részben a gyerekek viselkedésén nyugszik, de szerepet játszanak a félelmek és elvárások is, valamint a szerzett tapasztalatok a gyermek gondozásával kapcsolatban. Mindezekből kiindulva, a szülő érzéseket és gondolatokat tulajdonít gyermekének, és ezek visszahatnak saját viselkedésére. Annak a szülőnek, akinek nehézséget jelent a csecsemővel, kisgyermekkel való kölcsönösen megfelelő, kielégítő kapcsolat létrehozása, valószínűleg az lesz az érzése, hogy gyermeke uralkodik rajta, vagy nem mutat iránta pozitív érzelmeket (Danis és mtsai., 2012).

Az apák szerepvállalása a gyermek körül rendkívül meghatározó, ezen tevékenységeiken keresztül hozzájárulhatnak a gyerek optimális fejlődéséhez (Yu és mtsai., 2019), sőt közvetett módon a későbbi iskolai eredményességhez is (Bhargava és Witherspoon, 2015). Magyarországon a mai napig az a jellemző, hogy a nők az elsődleges gyermekgondozók, és ritka jelenség, hogy a gyermekkel otthon az apa töltsön időt, vagy esetleg a nő legyen a kenyérkereső (Sztáray Kézdy és Drjenovszky, 2021). Pedig a nemzetközi kutatások eredményei szerint ha az apa a kenyérkereső, az sem zárja ki a gyermeknevelésben való aktívabb részvételt. Az utódjukkal aktívan törődő apák egyaránt kiveszik részüket a munkavégzésből és a gyermekkel való törődésből is (Koslowski, 2011). Empirikus vizsgálatok szerint az apa bevonódása a családi feladatokba és a gondoskodásba, az apa és a gyerek között szoros érzelmi kapcsolatot hoz létre, erősítve azt (Chesley, 2011). Yeung és munkatársainak (2001) kutatása szerint a személyes gondoskodásra utaló tevékenységekben való részvétel (fürdetés, megnyugtatás, öltöztetés, altatás, tisztába tétel stb.) különösen alacsony a férfiaknál - hétköznapi a nők idejének fele-, hétvégén valamennyire növekszik, de így is elmarad az anyákétól. Ugyanakkor csecsemő - és óvodáskorban a legnagyobb az apák és gyermekeik szabadidős tevékenységgel töltött ideje: a hétvégeken az anyáknál többet vagy legalább annyi időt töltenek együtt közös játékkal vagy sportolással. Yoshida (2012) vizsgálatai alapján már az mutatható ki, hogy a férfiak kb. fele vesz részt a gyermek körüli napi fizikai gondozásból (pl. fürdetés, pelenkázás, etetés, éjszakai megnyugtatás, és 80,4%-uk minden nap játszik a gyermekkel. Adler (2015) arról ír, hogy az apák kevésbé látnak el olyan kisgyermekkel kapcsolatos feladatokat, melyek kényelmetlenek,

időigényesek, így a gyermekek testi gondozása az anya elsődleges feladatai közé tartozik. Az apák az elmúlt évtizedekben jobban bekapcsolódtak gyermekeik életébe, a korábbi generációkhoz képest egyre aktívabb szülői szerepben mutatkoznak, de a kisgyermek gondozása továbbra is erősen kötődik a nőkhöz (Yoshida, 2012).

Az újszülötteket elsősorban általában édesanyjuk látja el, ám ha ő valamiért mégsem tudja ezt a feladatot elvégezni, akkor más átveheti a szerepét. Kerülhet édesapa, nagyszülő, nevelőszülő vagy örökbefogadó szülő is az úgynevezett elsődleges gondozó szerepkörébe. A szülés utáni időszak az újdonsült anyának és apának az identitáskeresés időszaka, amikor egy teljesen új helyzethez kell alkalmazkodni, mind fizikai, érzelmi és társadalmi szempontból. Az új szerepek és felelőségek elfogadása, a veszteségek megoldása, a házasság/párkapcsolat kiigazítása, a kapcsolatok újratárgyalása mind ezen időszak feladatai, és kihívásai (Cammaroto, 2009).

Az anyai bánásmód és kötődési viselkedés kialakulása, generációs átadása

A szülés utáni anyai érzelmi alkalmazkodással és az anya-csecsemő kapcsolattal elsők között Levy (1943) és Benedek (1959) foglalkozott. Levy olyan kisgyermekes anyákkal működött együtt, akik szülői családjuktól elszakadtak. Arra a megállapításra jutott, hogy az anya hozzáállását saját gyermekéhez az ő saját korábbi tapasztalatai határozzák meg. Benedek pedig azt figyelte meg, hogy az anya - és gyermek közötti kapcsolatban az anyai szorongások a gyermekbe is átültetődnek, pszichoszomatikus tüneteket okozva náluk (Hátori, 2015).

Családunk története már fogantatásunk előtt meghatározza későbbi életünket. Amikor egy gyermek nagymamája öt hónapos várandós volt a gyermek édesanyjával, annak a petesejtnek az elősejtje, amelyből a gyermek kifejlődött, már megvolt az anya petefészkében. Ez azt jelenti, hogy mielőtt a gyermek anyja megszületett, már a gyermek korai nyomai a nagymama testében jelen voltak. Ugyanez apai ágon is visszakövethető. Azok a spermium elősejtek, amelyekből a gyermek kifejlődött, már akkor ott voltak az apában, amikor ő magzatként fejlődött édesanyja testében. Mindez azt jelenti, hogy három generáció osztozott ugyanazon a biológiai környezeten (Wolynn, 2019). A petesejt és a spermium fejlődése eltér. Egy nő petesejtjei anyja méhében már kialakulnak, ezután a sejtvonalnak az osztódása leáll, s az egyén úgy születik meg, hogy egész életre elegendő a petesejtkészlete. A férfinak viszont

azután is keletkeznek hímivarsejtjei, hogy elérje a serdülőkort és a felnőttkort, ezért az apa spermiumai egészen addig szenzibilisek lesznek a traumatikus lenyomatokra, amíg az utód meg nem fogan (Kessler és mtsai., 1995). Az elő-petesejtek és az elő-spermiumok tartalmazhatják olyan megtörtént események lenyomatait, amelyek a következő generációra is hatással lehetnek (Wolynn, 2019).

A biztonságos kötődés optimálisan 6-8 hónapos kor körül kezd kialakulni, és 18-24 hónapos korra stabilizálódik. Ha a gyermek és a gondozó között biztos az érzelmi kapcsolat, az segítséget jelent a kisdadnak a biztonság érzetének fenntartásában a gondozótól való elválási időszakokban, így a szülő-gyermek kötődés belső munkamodellé - azaz a kötődési kapcsolat reprezentációjává - válik a szülővel, de más személyekkel is (Cole és Cole, 2006). A belső munkamodell viszonylag stabillá válik a kisgyermekkor után, és fennmarad felnőtt korban is (Bowlby, 1980). A csecsemő kötődése az anyával komplex repertoárrá szerveződik éppen ezért rendkívül fontos, hogy a kötődés kialakulásának időszakában jelen legyen az anya, mert a megfelelő kötődés megléte, vagy hiánya egy életre meghatározza az egyén létének alakulását, későbbi kapcsolatainak minőségét, azokban való mintázatait (Bowlby, 1969).

A gyermek egyéves kori kötődési viselkedése, és az újdonsült szülők kötődési mintája közötti összefüggés vizsgálatában kiemelkedő fontosságú volt Steele és munkatársai (1991) kutatása. A londoni Anna Freud Centre-ben végzett munka célja az volt, hogy a kötődés generációs átadásának lehetőségeit figyeljék meg, különös tekintettel az elhárító mechanizmusok jellemző sajátosságaira. 100 családot követtek figyelemmel, akik első gyermeküket várták. A várandósság utolsó trimeszterében a leendő anyákkal és apákkal is felvették a Felnőtt Kötődési Interjút, majd a gyermek egy éves korában megismételték az anyával, 18 hónapos korában pedig az apával vették fel az Idegen Helyzet eljárást. Az derült ki, hogy szignifikáns összefüggés található a szülők Felnőtt Kötődési Interjún kapott kötődési stílusa, és a gyermek Idegen Helyzet tesztben produkált kötődési mintája között. Ez a kapcsolat mind az anya, mind az apa kötődési mintáira igaz volt. Ám ebben a vizsgálatban a gyermek és anya kötődési mintái közötti összefüggés erősebb volt. Ez egyben azt is jelenti, hogy a gyerek a két szülővel eltérő kötődési mintázatot alakíthat ki. A vizsgálatba új változót is hoztak, mégpedig a szülői reflektív készséget. Ennek a készségnek fejlődésében az a

meghatározó, hogy a szülő milyen módon gondolkodott el saját gyermekkori kötődési benyomásairól, és hogyan tudta feldolgozni a traumatikus élményeit (Hátori, 2015). Azaz a szülő saját kötődésével kapcsolatos mentális állapotai határozzák meg azt, hogy a gyermekével hogyan viselkedik. A gyermek kötődési viselkedése a szülő saját kötődési tapasztalatai alapján létrehozott reprezentációit aktiválja, és ennek megfelelően fog reagálni utódja jelzéseire (Steele és mtsai., 1991).

Az a tény, hogy a gyermek édesanyjával egy test kilenc hónapig, megmásíthatatlan, megkerülhetetlen. Az anya-gyermek kapcsolat erőssége, szimbiotikus egysége olyan testi-lelki kötelék, mely egy életen át meghatározó. A kutatások éppen ezért sokáig csupán az anyai oldalt vizsgálták. Mára viszont a tudományos gondolkodás az apák szerepét is egyre inkább felértékeli és vizsgálja. Jótékony folyamat indult el az utóbbi évtizedekben a családokon belül, az apák egyre inkább részesei a családi életnek, és nemcsak kenyérkeresőként.

Az apai bánásmód és kötődési viselkedés kialakulása, generációs átadása

Bowlby az édesapák szerepét is fontosnak tartotta, ám úgy gondolta, hogy a gyermek személyiségfejlődésében először az anyához való kötődésnek kell megalapozódnia, utána tud az apával is kapcsolódni (Bowlby, 1973). Az elsődleges kötődés tárgya egy csecsemőnek az a személy, akihez stressz, vagy bármilyen jellegű szüksége esetén fordul. Azokban a kétszülős családokban, ahol az apa már a kezdetektől aktív jelenlévő a gyermek életében, azaz a megnyugtatóban, fürdetésben, etetésben, játékban, altatásban, tisztába tételben is részes, előfordulhat, hogy a gyermek őt is elsődleges gondozónak tekinti. Ha az anya nincsen jelen, csak az apa, akkor pedig kizárólagosan (Newton, 2019). A férfiak a saját édesapjuktól mint szülőtől jó és rossz tapasztalatokat is szereznek, ugyanúgy, ahogyan a nők a saját édesanyjuktól. Mind a férfiak, mind a nők magukban hordoznak egy úgynevezett anyasági illetve apasági konstellációt, amely később befolyásolja azt, hogy ők maguk milyen anyává illetve apává válnak. Az anyasági konstellációk mára alapos részletességgel feltárással kerültek, ám az apaiak korántsem olyan mélyen még (Juul, 2022). A legújabb kutatások viszont egyre többet foglalkoznak az apák fontosságával, nem csupán másodlagos szerepben. A neurobiológiai vizsgálatok kimutatták, hogy a szülést követően nemcsak az anyák testében történnek változások, hanem az apákéban is. Mindkettejük szervezetében megemelkedik a

kortizol - és prolaktinszint, mely hormonok a szülői válasz-készséget támogatják. A férfiak tesztoszteronszintjének csökkenése már a várandósság alatt elkezdődik, s a szülés után is folytatódik, ami a versengő viselkedést, és a szexuális vágyat redukálja (Storey és mtsai., 2000).

A gyermekvállalás a férfiak életét is megváltoztatja, a felelősségvállalás érzésének előtérbe kerülése jelentős stresszt jelent. A munkahely és a család közötti egyensúly felállítása nem könnyű, az új szerep új utak megtalálására készíti (Almássy, 2014). Az apaszerep kialakításának mérföldköve a saját apaságról alkotott vélekedések integrálása a férfi szerepbe (Jordan, 1990). A gyermek és az apa közötti kötődés - amennyiben nem az apa az elsődleges gondozó - lassabban alakul ki, hozzávetőlegesen az első két hónap alatt. Ha a jó apa - modellje hiányzik a férfi életében, a folyamat még nehezebb lesz (Edhborg és mtsai., 2005).

A zsidó-keresztény kultúrát ezer éven át meghatározó férfiuralmi rend a 20. század utolsó harmadától kezdett átalakulni. A társadalmi élet különböző területein kiegyensúlyozottabbá váltak a nemek közötti viszonyok (Hadas, 2011). Az anyák felől egyre inkább érkezik az igény az apák segítségével kapcsolatban, ami nemcsak a férfi munkavállalói szerepére vonatkozik, hanem a családban betöltött gondoskodó szerepére is, beleértve az anya érzelmi támogatását, és a gyermek körüli gondozási feladatokban való részt vállalást. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet 2017-ben útjára indított, *Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat* első hullámáról készült jelentésből az derült ki, hogy a válaszadó várandós anyák egyértelműen a családcentrikus apaszerepet részesítették előnyben a hagyományos, kenyérkereső apaszereppel szemben (Veroszta és mtsai., 2021). Ebből a friss adatfelvételtől az is kiderül, hogy a megkérdezett férfiak 63%-a nyilatkozott úgy, hogy az apák is olyan jól el tudnak látni egy gyermeket mint az anyák, sőt az apák 53%-a ellenzi azt a feltevést, hogy a férfiaknak nehezebb esne gyengédséget és érzelmeket kimutatni a kisbaba felé (Kohorsz'18, 2021). Az utóbbi évtizedekben tehát a társadalmi változásoknak megfelelően megjelent egy modern, új típusú apakép, amelybe beletartozik a gyermekről való gondoskodás is, amely mögött inkább egy egalitárius családi szerepfelfogás fedezhető fel (Sztáray Kézdy és Drjenovszky, 2021). A skandináv társadalmakra vonatkozó kutatások a gyermeknevelésben való kiemelkedő apai részvételt aktív apaságként írják le (Geszlér, 2014).

Az apai bevonódást befolyásolja, hogy saját gyermekkorukban a szüleikkel mit tapasztaltak, milyen volt a megélt saját apai kapcsolatuk, az anyai elképzelés, valamint, hogy milyen a rokonok és barátok hozzáállása, és milyen az apák önmagukba és képességeikbe vetett hite (Csák, 2024). A férfi saját apaságával támasztott követelményei, és az azoknak való megfelelés nagy mértékben befolyásolja a hangulatát és élményeit a szülést követő időszakban. Sőt mi több, az anya testi-lelki állapota meghatározza az apa érzelmi állapotát is ezen periódusban. Számos tanulmány bizonyítja, hogy a szülés utáni depresszió kialakulása az apáknál attól függ, hogy az anyánál megjelenik-e (Almássy, 2014). Több kutatás eredménye, hogy az apává váló férfiak életéből hiányzik a követendő apai minta, ami feszültségek forrása. Az apák a kapott mintát igyekeznek felülmúlni, sőt annak ellentétes mintázatát szeretnék megalkotni magukban, és azt akarják utódaiknak továbbadni (Guzzo, 2011). Így az apaság újraalkotási folyamatot igényel, ami kérdéseket vet fel, és bizonytalanságot okoz az újdonsült szülőkben (Andrek, 2019). Ha szülőként úgy éli meg az egyén, hogy reménytelen érzelmi biztonságot, és ezzel együtt hatékony mentalizációs képességet nyújtani a saját gyermeknek, hogy túl nehéz felülmúlni a transzgenerációs szülői bánásmód mintáit, akkor kapaszkodót, segítséget és vigaszt is jelent Winnicott (1965) gondolata és meglátása a szülőségről, miszerint a gyerekek elég jó anyára, apára, gondozóra van szüksége. Nem tökéletesre. Mindabban pedig, amit szeretnénk megváltoztatni, segíthet az önismereti és terápiás munka.

Vizsgálat

Vizsgálat célja

A kutatás célja megvizsgálni, hogy a nulla és három év közötti gyermekek szüleinek milyen benyomásai vannak gyermekükről a saját szüleiktől gyermekként megtapasztalt nevelői bánásmód függvényében. További kutatási kérdés, hogy a szülőpárok mennyiben számolnak be hasonló, gyermekkorukban észlelt szülői bánásmódról, illetve van-e összefüggés a megtapasztalt szülői bánásmód és szülés körüli komplikációk között. Kíváncsi voltam arra is, hogy a posztnatális időszakban miként alakul az apai és anyai szerepvállalás a gondoskodási feladatokban. A megismert szakirodalmak és a témában fellelhető kutatások áttekintése alapján a következő *hipotézisek* kerültek megfogalmazásra:

H1a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit szeretőtörődő viselkedésűnek éli meg, azaz sok szülői szeretetről van emléke, akkor pozitív érzelmeket tulajdonít gyermekének a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében.

H1b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit szeretőtörődő viselkedésűnek éli meg, azaz sok szülői szeretetről van emléke, akkor pozitív érzelmeket tulajdonít gyermekének a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében.

H2a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit korlátozónak jellemzi, akkor valószínűbben érzékeli a saját gyermeke dominanciáját erőteljesnek.

H2b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit korlátozónak jellemzi, akkor valószínűbben érzékeli a saját gyermeke dominanciáját erőteljesnek.

H3a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben tulajdonítja saját gyermekét dominánsnak a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében.

H3b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben tulajdonítja saját gyermekét dominánsnak a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében.

H4: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben fordul elő szülése közben komplikáció.

H5: Feltételezem, hogy ha az anya percepciója alapján dominánsnak látja a gyermeket, akkor az apa is inkább dominánsnak érzékeli, és ha az anya pozitív érzelmeket tulajdonít neki, akkor az apa is inkább pozitív érzelmekkel ruházza fel.

Vizsgálati minta

Az általam tervezett vizsgálatban olyan házasságban és párkapcsolatban élő párok vettek részt, akiknek nulla és három év közötti gyermekük van, ez volt a kutatásba való bekerülés feltétele. A Google Űrlapok segítségével létrehozott kérdőívet 360 ember töltötte ki, összesen

108 összetartozó szülőpár, pár nélkül 127 anya, 17 apa. A kérdőívben a legfiatalabb gyermekre vonatkozóan adtak válaszokat. A vizsgálati személyek életkorával kapcsolatban csak a 18 év feletti kor volt meghatározó. Életkorukat tekintve (N=360 adat alapján) a legfiatalabb válaszadó 21, a legidősebb 61 éves volt. Korátlaguk 34,05, a medián 34,00, a szórás pedig 5,050. A gyerekek életkora 0-36 hónap között alakult, korátlaguk 17,21, a medián 16,00, a szórás pedig 11,110. A gyerekek nemére vonatkozó kérdés az első néhány kiküldött kérdőívben még nem szerepelt, amikor észrevettem a hiányt, beírtam ezt a változót is, így N=342 adatra vonatkozóan tudtam a gyerekek nemét megállapítani, 48,24 % kisfiú, 51,76% kislány található a mintában. A kitöltők családi állapotukat illetően, házasságban él 97,2%, élettársi kapcsolatban él gyermeke édesapjával/édesanyjával 2,5%, és párkapcsolatban él, de a párja nem a gyermek édesanyja/édesapja 0,3%. Lakóhely alapján a fővárosban él 5,8 %, vármegyeszékhelyen 40,6%, egyéb városban 31,5%, faluban vagy községben 21,5%, tanyán 0,3 %, Svédországban 0,3%. Legmagasabb befejezett iskolai végzettségüket tekintve az adatok alakulása: posztgraduális 5,8%, főiskola/egyetem 66,6%, gimnáziumi érettségi 24%, érettségit nem adó középfokú végzettség 2,8%, általános iskolai végzettség 0,6%, kevesebb mint nyolc általános iskolai végzettség 0,2%.

A toborzás során személyesen megkerestem a lakóhelyemen illetékes területi védőnőt, illetve az ő kollégáit, akik Debrecenben és egyéb településeken látják el feladataikat. Emellett eljuttattam a kérdőívet a Debrecen-Nagytemplomi Református Egyházközség Édesanya-gyermek klubjába, valamint kisgyermekes családokhoz, és kereszteltek szüleikhez a református lelkészek országos kapcsolattartó Facebook csoportján keresztül, illetve személyes megkeresések által. Továbbá állami, önkormányzati és egyházi fenntartású családi napközike, bölcsődei csoportokba, baba-mama klubokba sikerült eljuttatni, vezetőik megkeresésén keresztül. Ezeken felül online is elérhetővé tettem, nőket illetve kisgyermekes anyákat és apákat összegyűjtő Facebook csoportokban, saját Facebook oldalamon, valamint ismerősök között hólabda módszerrel.

Módszer

A vizsgálat menete

A kutatást a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának Pszichológia Intézetében működő Kutatásetikai Bizottsága hagyta jóvá UD-IP-2023/67 számon. Kutatási módszerként kérdőíves felmérést végeztem, melyben nulla és három év közötti kisgyermekes anyák és apák voltak a válaszadók. A kérdőív kitöltése anonim módon történt, az elején kértem egy kódot, az összetartozó szülőpárok beazonosítása céljából. A tájékoztató (1. sz. melléklet) és a beleegyező nyilatkozat (2. sz. melléklet) után az általam szerkesztett demográfiai és háttérkérdések következtek, majd két ismert kérdőív kitöltésére kértem a megkérdezetteket.

A kérdőívek bemutatása

Demográfiai és háttérkérdéseket tartalmazó kérdéssor (3. sz. melléklet)

Életkorra, nemre, családi állapotra, legmagasabb iskolai végzettségre, lakóhelyre, foglalkozásra, gyermekszámra, a kitöltéssel kapcsolatban releváns gyermek életkorára, nemére, tervezettségére, születési körülményeire [volt-e komplikáció a gyermek születése során], a szülés befejezésének módjára, a gyermek fürdetésével, elaltatásával, tisztába tételével, megnyugtatóásával kapcsolatos kérdések.

Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI: Hungarian-Parental Bonding Instrument) (4. sz. melléklet)

Az eredeti kérdőívet Parental Bonding Instrument (PBI) névvel Parker és munkatársai publikálták 1979-ben. A gyermekkori szülői bánásmód percepcióját méri. A vizsgálóeszköz eredeti célja az volt, hogy a törődés és túlóvás bipoláris faktorai mentén adjon képet a szülőkről (Parker és mtsai., 1979). A kérdőívek adaptálása során a faktorok száma eltérő képet ad a különböző országokban. A magyar validált változat Tóth és Gervai (1999) által készült el. Magyarországon a kérdőív háromfaktoros változata terjedt el, azaz a *szeretet-törődés* (pl.: meleg, barátságos hangon beszélt hozzám), *túlvédés* (pl.: nem akarta, hogy felnőtté váljak), *korlátozás* (pl.: szerette, ha én döntöttem a dolgaimban) dimenziók, mivel az eredeti túlóvás faktor két, egymástól jól elszeparálódó faktorra bomlott, úgymint az infantilizáló túlvédés és gyermeki önállóság, autonómia korlátozása dimenziókra. A kitöltés során az alanyoknak vissza kell emlékezni életük első 16 évére, és ezen tapasztalatok mentén kell 25-25 kérdésre válaszolni mind az anyai, mind az apai bánásmód észlelése alapján. A válaszokat négyfokozatú Likert skálán (nagyon jellemző - három, általában igaz - kettő, alig jellemző -

egy, egyáltalán nem jellemző - nulla) lehet értékelni. A kérdőív pszichometriai tulajdonságai megfelelőek, a három skála belső konzisztenciájának ellenőrzésére kiszámolt Cronbach-alfa értékek magasak (0,82-0,92), a teszt-reteszt megbízhatóság megfelelő, így a mérőeszköz használható akár klinikai csoportokban folyó vizsgálatokhoz is (Tóth és Gervai, 1999).

Az én kisbabám/Szülő-csecsemő kapcsolat skála (H-MORS-SF: Mothers's Object Relations Scale - Short Form) (5. sz. melléklet)

A Mothers' Object Relations Scale – MORS-SF, „az én gyermekem” kérdőívet Oates és munkatársai dolgozták ki az 1990-es évek közepén anyák és csecsemőik kapcsolatának vizsgálatára (Oates és mtsai., 2005; Oates és mtsai., 2018). A mérőeszköz a szülői percepciót helyezi a fókuszba a gyermek jellemzői mentén, így a szülő gyermekéről és kapcsolatukról alkotott mentális reprezentációjáról juthatunk adatokhoz. A kérdőív 14 tételből tevődik össze, a gyermek érzelmeinek és viselkedésének a szülő által észlelt és értelmezett jellemzőit méri két skálába tömörülve, melyek *a gyermek pozitív érzelmei* (pl.: szeret engem), és *a gyermek dominanciája* (pl.: uralkodik rajtam) mentén szerveződnek. A pozitív érzelem skála azt vizsgálja, hogy a szülő mennyire érez maga felé irányuló melegséget, szeretetet gyermeke részéről, míg a dominancia skála azt méri, hogy a szülő mennyire érzi nyomasztónak, tehernek a gyermek jelenlétét, igényeinek kiszolgálását. A pontszám minden állításnál nullától (soha) ötig (mindig) terjed, vagyis összesítve legkevesebb nulla, legtöbb 70 lehet. A skálák értéke a hozzájuk tartozó állítások pontszámainak összegeként számolható ki. A H-MORS-SF szülő-gyermek kapcsolatot mérő teszt érvényes és megbízható eszköz, a két skála belső konzisztenciájának ellenőrzésére kiszámolt Cronbach-alfa értékek 0,73-0,84 között alakulnak, így a mérőeszköz használható vizsgálatokban a szülő-gyermek kapcsolat kutatása céljából (Danis és mtsai., 2012).

Eredmények

Eredmények feldolgozása

A kérdőív kitöltésével kapott eredményeket Excel táblázatban összesítettem, és a Jamovi 2.3.28., IBM SPSS 29., valamint az RStudio 4.2.1. programok segítségével értékeltem ki. Először kiszámoltam a változók megbízhatósági mutatóit, azaz a Cronbach-alfa értékeket,

valamint megnéztem a leíró statisztikát, minimum - és maximum értékekre, átlagra és szórássra vonatkozóan (lásd a 6. sz. mellékletet). A megbízhatósági vizsgálat során a dominancia skálából kivettem egy itemet (11. túl sok figyelmet igényel), a megbízhatósági mutatók így elfogadhatóak lettek, a legtöbb kiváló (dominancia:0,761; pozitív érzelem:0,844; szeretet-törődés-anya:0,935; túlvédés-anya:0,917; korlátozás-anya:0,878; korlátozás-apa:0,985; túlvédés apa:0,985; szeretet-törődés- apa:0,972). A leíró statisztikai elemzés során a dominancia és érzelem változók a teljes mintán értelmezhetőek, míg a szeretet-törődés, korlátozás és túlvédés változók esetében kivettem azokat a személyeket, akiknek nem volt édesanyja/édesapja, így nem is tudtak a rájuk vonatkozó kérdésekre válaszolni.

Ezután elvégeztem a normalitásvizsgálatot a Shapiro Wilk-próbával (lásd a 7. sz. mellékletet). Egy változó sem mutatott normál eloszlást, így nemparaméteres eljárások használata vált indokolttá. Ezt követően minden hipotézist külön megvizsgáltam.

H1a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit szerető-törődő viselkedésűnek éli meg, azaz sok szülői szeretetről van emléke, akkor pozitív érzelmeket tulajdonít gyermekének a szülő-gyermek kapcsolatáról alkotott percepció tekintetében. A H1a hipotézis a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során az anyák saját anyjuk/nevelőanyjuk viszonylatában teljesült ($r_s=0,160$, $p=0,015$), viszont saját apjuk/nevelőapjuk viszonylatában nem ($r_s=0,078$, $p=0,249$). Minden statisztikai elemzés során a 0,05 p érték alatti összeget tekintettem statisztikailag szignifikánsnak. Azaz, ha édesanyjuktól/nevelőanyjuktól az újdonsült anyák szeretet-törődést tapasztaltak meg, akkor pozitív érzelmeket tulajdonítottak gyermeküknek. A saját apjuktól megélt szerető-törődő viselkedés nem volt mérvadó (lásd a 8. sz. mellékletet).

H1b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit szerető-törődő viselkedésűnek éli meg, azaz sok szülői szeretetről van emléke, akkor pozitív érzelmeket tulajdonít gyermekének a szülő-gyermek kapcsolatáról alkotott percepció tekintetében. A H1b hipotézisem esetében a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során az apák saját anyjuktól/nevelőanyjuktól kapott szeretet-törődése esetén tendencia-szerű összefüggés figyelhető meg a szeretet-törődés és a saját gyermek felé mutatott pozitív érzelmek között

($r_s=0,168$, $p=0,062$). Az apák saját édesapa/nevelőapa irányából érkezett szerető-törődő viselkedése nem mérvadó ($r_s=0,047$, $p=0,614$) ebben az esetben (lásd a 9. sz. mellékletet).

H2a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit korlátozónak jellemzi, akkor valószínűbben érzékeli a saját gyermeke dominanciáját erőteljesnek. A H2a hipotézis a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során az anyák esetében mindkét szülő viszonylatában teljesült, vagyis a saját anyjuktól/nevelőanyjuktól ($r_s=0,244$, $p=0,000$), és a saját apjuktól/nevelőapjuktól átélt korlátozó szülői bánásmód ($r_s=0,216$, $p=0,001$) a gyermeket dominánsabbnak láttatja az újdonsült anyával (lásd a 10. sz. mellékletet).

H2b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit korlátozónak jellemzi, akkor valószínűbben érzékeli a saját gyermeke dominanciáját erőteljesnek. A H2b hipotézis a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során viszont az apák esetében nem teljesült. Az apák saját édesanyjuktól/nevelőanyjuktól megtapasztalt korlátozó viselkedése ($r_s=0,046$, $p=0,609$) és édesapjuktól/nevelőapjuktól megtapasztalt korlátozó viselkedése ($r_s=0,076$, $p=0,419$) nem volt mérvadó (lásd a 11. sz. mellékletet).

H3a: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben tulajdonítja saját gyermekét dominánsnak a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében. A H3a hipotézis a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során az anyák esetében teljesült (anyai túlvédés: $r_s=0,187$, $p=0,004$; apai túlvédés: $r_s=0,142$, $p=0,036$). Ez alapján ha a saját szülőket túlvédőnek jellemezték, akkor gyermeküket dominánsabbnak érzékelték (lásd a 12. sz. mellékletet).

H3b: Feltételezem, ha az apa korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben tulajdonítja saját gyermekét dominánsnak a szülő-gyermek kapcsolatról alkotott percepció tekintetében. A H3b hipotézis viszont a Spearman-féle korrelációs vizsgálat során az apák esetében nem teljesült, a férfiak saját édesanyjuktól/nevelőanyjuktól megtapasztalt túlvédő viselkedése ($r_s=0,163$, $p=0,070$) valamint édesapjuktól/nevelőapjuktól megtapasztalt túlvédő viselkedése ($r_s=0,153$, $p=0,103$) nem volt mérvadó (lásd a 13. sz. mellékletet).

Ezután megnéztem a teljes mintára vonatkozóan szintén Spearman-féle korrelációval, hogy ha dominánsnak látja a gyereket a szülő, akkor milyen szülői bánásmódban volt része,

és az eredmények az első három hipotézist kiegészítve azt mutatták, hogy a szeretettel összefüggésbe hozva negatív a kapcsolat, a korlátozással illetve a túlvédéssel pozitív. Azaz, minél inkább túlvédő és korlátozó volt a szülő, annál inkább érzékeli dominánsnak az újdonsült apa és anya a gyermekét, és ha szeretetteljes szülői bánásmódot kapott, akkor kevésbé érzi dominánsnak a gyermeket (anyai szeretet-törődés: $r_s = -0,174$, $p = 0,001$; anyai túlvédés: $r_s = 0,178$, $p = 0,001$; anyai korlátozás: $r_s = 0,182$, $p = 0,001$; apai korlátozás $r_s = 0,170$, $p = 0,002$; apai túlvédés: $r_s = 0,145$, $p = 0,008$; apai szeretet-törődés: $r_s = -0,134$, $p = 0,014$ - a teljes táblázatot lásd a 14. sz. mellékletben).

H4: Feltételezem, ha az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit túlvédőnek jellemzi, valószínűbben fordul elő szülése közben komplikáció.

Az anyai túlvédés tekintetében a Mann-Whitney tesztstatisztika szignifikáns eredményt adott ($U = 4947,500$, $p = 0,010$). Vagyis a gyermek édesanyjának saját anyjától/ nevelőanyjától megélt túlvédő szülői bánásmód és a szülés közbeni komplikáció előfordulása kapcsolatban lehet. A szülés közbeni komplikáció és az apai túlvédés között ($U = 3771,000$, $p = 0,272$) nem volt összefüggés (lásd a 15. sz. mellékletet). A medián értékek az 1. táblázatban láthatóak.

1. Táblázat

Szülés közbeni komplikáció és anyai túlvédés közötti kapcsolat medián értékei

Medián	
komplikáció	túlvédés_anya
nem volt	,5714
volt	1,0000
Teljes	,7143

H5: Feltételezem, hogy ha az anya percepciója alapján dominánsnak látja a gyermeket, akkor az apa is inkább dominánsnak érzékeli, és ha az anya pozitív érzelmeket tulajdonít neki, akkor az apa is inkább pozitív érzelmekkel ruházza fel. Az eredmények beigazolták a feltevést, a szülőpárok elég hasonlóan ítélik meg gyermeküket a Spearman-féle korrelációs vizsgálat alapján (dominancia: $r_s = 0,463$, $p < .001$; pozitív érzelem: $r_s = 0,429$, $p < .001$ - a teljes táblázatot lásd a 16. sz. mellékletben).

A vizsgálat során kíváncsi voltam arra is, hogy mennyire érkeznek hasonló bánásmódból a szülőpárok, mennyire illeszkednek az átélt szülői nevelés tekintetében. Ennek kiszámolása során R-ben összekapcsoltam az adatpárokat, összesen 108 szülőpárt. A Spearman-féle korrelációs vizsgálat eredményei szerint ha a nőnek szeretető-törődő édesanyja/nevelőanyja volt, akkor a párjának édesanyja/nevelőanyja kevésbé túlvédő volt ($r_s = -0,213$, $p = 0,027$). Ha a nőnek túlvédő édesanyja/nevelőanyja volt, akkor olyan férfi társaként él, akinek kevésbé szeretető-törődő édesapja/nevelőapja volt ($r_s = -0,230$, $p = 0,022$). Ha a nőnek korlátozó édesapja/nevelőapja volt, akkor férfi társánál megjelenik a korlátozó édesanya/nevelőanya ($r_s = 0,242$, $p = 0,015$). A teljes táblázatot lásd a 17. sz. mellékletben.

Fontos, hogy a Mann-Whitney próbák során a *gyermek neme* nem mutatott kapcsolatot a percepciókkal (dominancia: $U = 13475,000$, $p = 0,215$; pozitív érzelmek: $U = 15788,500$, $p = 0,190$ -lásd a 18. sz. mellékletet), míg a *szülés befejezésének módja*, azaz hogy császármetszéssel született-e meg vagy hüvelyi úton, az sem ($U = 6918,500$, $p = 0,246$ - lásd a 19. sz. mellékletet).

Kíváncsi voltam arra is, hogy a nők és a férfiak milyen mértékben vesznek részt gyermekük *gondoskodásában*, a fürdetés, altatás, tisztába tétel és a megnyugtatás során. Az eredmények alapján a nők végzik javarészt ezen feladatokat, míg a férfiak kisebb mértékben vonódnak be (átlagokat és mediánokat lásd a 2. táblázatban.)

2. Táblázat

Nők és férfiak gondoskodásban való részvételével kapcsolatos átlagok és mediánok

nem		fürdetés	altatás	tisztábatétel	megnyugtatás
Férfiak	Medián	5,00	5,00	5,00	5,00
	Átlag	4,25	3,97	4,18	4,70
Nők	Medián	5,00	5,00	5,00	5,00
	Átlag	4,60	4,96	4,98	5,00
Teljes	Medián	5,00	5,00	5,00	5,00
	Átlag	4,48	4,62	4,70	4,89

Megvizsgáltam, hogy a részvételi arány mennyire befolyásolja a gyermek megítélését a dominancia és a pozitív érzelmek tekintetében. Nemekre bontva nem mutatkozott

összefüggés, a teljes mintán vizsgálva a pozitív érzelmek és a fürdetés gyakorisága között mutatható ki gyenge kapcsolat ($r_s=0,106$, $p=0,045$, lásd a 20. sz. mellékletet).

Érdekelt továbbá, hogy azoknál a férfiaknál, akik gyakrabban vesznek részt a gyermek körüli gondoskodási feladatokban (altatás, fürdetés, tisztába tétel, megnyugtató), ők vajon milyen szülői bánásmódból érkeznek? Ehhez kategorizáltam az adatokat, kettő (alacsony-magas) illetve három (alacsony-közepes-magas) értékbe sorolva őket. A Mann-Whitney U teszt eredménye alapján a megnyugtató a korlátozó anya mentén mutat különbséget ($U=899,000$, $p=0,018$, lásd a 21. sz. mellékletet), azaz a gyermek megnyugtatózásában ritkábban vesznek részt azok a férfiak, akiknek korlátozó édesanyja/nevelőanyja volt (medián és átlag értékeket lásd a 3. táblázatban).

3. Táblázat

Korlátozó anyával kapcsolatos átlag és medián értékek

Megnyugtató kategória	Átlag	Medián
1,00=alacsony	1,5769	1,5000
2,00=magas	1,1650	1,1667
Teljes	1,2507	1,1667

A tisztába tétel kapcsán a független mintás Kruskal-Wallis teszt az apai szeretet mentén mutatott különbséget ($\chi^2=7,028$, $p=0,030$, lásd 22. sz. melléklet), azaz azok a férfiak vesznek részt közepes gyakorisággal a pelenkázásban, akik a legmagasabban tapasztalták meg az apai szeretetet, (medián és átlag értékeket lásd a 4. táblázatban). Fürdetés és altatás esetén nem mutatkozott a Kruskal-Wallis teszten szignifikáns eredmény.

4. Táblázat

Apai szeretettel kapcsolatos átlag és medián értékek

Tisztába tétel kategória	Átlag	Medián
1,00=alacsony	1,5720	1,6667
2,00=közepes	2,4500	2,2917
3,00=magas	1,9696	1,9167
Teljes	1,9770	2,0000

Következtetések és javaslatok

Az általam tervezett vizsgálat fókuszában a nulla és három év közötti gyermekek szüleinek, saját édesanyjuk/nevelőanyjuk és édesapjuk/nevelőapjuk által megtapasztalt szülői bánásmód és a saját jelenlegi gyermekük percepciójának kapcsolata állt. Transzgenerációs szemléletben gondolkodva egy nemzedék vizsgálatával három nemzedék került a figyelem középpontjába. A szülőket egyénenként és párban is tudtam tanulmányozni a kérdőívsomagban szerepeltetett kérdések alapján. Céлом a transzgenerációs hatások vizsgálata volt a szülőpárok gyermekükről alkotott gondolkodásának összehasonlításával. További célom volt megvizsgálni, hogy a szülők mennyire érkeznek hasonló szülői bánásmódból, és a megtapasztalt szülői bánásmód mennyire befolyásolja a gyerekekről alkotott benyomásait. Ezen kívül fel akartam térképezni a szülők gyermekükről való gondoskodásban történő részvételét, illetve megvizsgáltam azt is, hogy a szülés közbeni komplikációk előfordulása kapcsolatban áll-e a szülői bánásmód túlvédő jellegével.

Az eredmények a vizsgált 360 fős mintán azt mutatják, hogy a megtapasztalt szülői bánásmód és a gyerekekről alkotott percepció között van összefüggés, ahogyan az a szakirodalmak és a kutatások alapján feltételezhető volt, hiszen ha megtörténik a biztonságos kötődés kialakulása, az optimalizálni fogja a tudatolvasás kialakulásának feltételeit (Fonagy és Target, 1998), valamint az újdonsült anya és apa saját gyermekével való kapcsolatának minőségét előre jelzi a saját szülővel való viszony (Cox és mtsai., 1985; Molnár, 2014). Az anyák esetében erősebb összefüggéseket találtam, ha édesanyjuktól/nevelőanyjuktól szeretetet-törődést tapasztaltak meg, akkor pozitív érzelmeket tulajdonítottak gyermeküknek. Az apák saját anyjuktól/nevelőanyjuktól kapott szeretet-törődése esetén tendencia-szerű összefüggés volt megfigyelhető, az anyjuk/nevelőanyjuk által adott szeretet-törődés és a saját gyermek felé mutatott pozitív érzelmek között. Ha az anyák a saját anyjuktól/nevelőanyjuktól és a saját apjuktól/nevelőapjuktól korlátozó szülői bánásmódban részesültek, akkor a gyermeküket dominánsabbnak látták, míg az apák saját édesanyjuktól/nevelőanyjuktól és édesapjuktól/nevelőapjuktól megtapasztalt korlátozó viselkedése nem volt mérvadó. Ha az anyák saját szüleiket túlvédőnek jellemezték, akkor gyermeküket dominánsabbnak érzékelték,

míg a férfiak saját édesanyjuktól/nevelőanyjuktól, valamint édesapjuktól/nevelőapjuktól megtapasztalt *túlvédő* viselkedése nem volt mérvadó.

Arra a kérdésre, hogy *ha dominánsnak látja a gyereket* a szülő, akkor milyen szülői bánásmódban volt része az eredmények azt a választ adták, hogy *a szeretettel összefüggésbe hozva negatív a kapcsolat, a korlátozással illetve a túlvédéssel pozitív*. Azaz, minél inkább túlvédő és korlátozó volt a szülő, annál inkább érzékeli dominánsak az újdonsült apa és anya a gyermekét, és ha szeretetteljes szülői bánásmódot kapott, akár kevésbé érzi dominánsnak a gyermeket. Az a feltevésem beigazolódott, hogy amennyiben az anya korai emocionális emlékeit felidézve szüleit *túlvédőnek* jellemzi, valószínűbben fordul elő *szülése közben komplikáció*, ugyanis ha a nő saját anyjától/nevelőanyjától túlvédő szülői bánásmódot kapott, a szülés közbeni komplikáció megnövekedett, ami összecseng a szakirodalmi feltevésekkel, miszerint a személy én-hatékonyság érzése túlvédő szülői bánásmód mellett csökken, és erősödik kiszolgáltatottsága problémahelyzetekben (Szentiványi-Makó, 2013; Csomortáni, 2014).

A mintában *108 összetartozó anya és apa* volt, így egymáshoz tartozó párokat is tudtam vizsgálni. Feltevésem szerint ha az anya percepciója alapján dominánsnak látja a gyermeket, akkor az apa is inkább dominánsnak érzékeli, és ha az anya pozitív érzelmeket tulajdonít neki, akkor az apa is inkább pozitív érzelmekkel ruházza fel. Az eredmények beigazolták az elképzelést, a szülőpárok elég hasonlóan ítélik meg gyermeküket. A szakirodalmak alapján *a korai kötődéssel kapcsolatos tapasztalatok meghatározzák a párválasztást*. Előfordulhat, hogy az egyén kiegyenlítő részt keres a másikban, így egyfajta komplementer választásra kerül sor (Bagdy, 2002), sőt a felnőttkori párkapcsolatra is kihat mind az apai, mind az anyai túlvédelem, befolyásolja a felnőttkori kötődést a partnerrel a perinatális időszakban (Zain és mtsai., 2023). Az eredmények szerint ha a nőnek szeretető-törődő édesanyja/nevelőanyja volt, akkor a párjának édesanyja/nevelőanyja kevésbé túlvédő volt. Ha a nőnek túlvédő édesanyja/nevelőanyja volt, akkor olyan férfi társaként él, akinek kevésbé szeretető-törődő édesapja/nevelőapja volt. Ha a nőnek korlátozó édesapja/nevelőapja volt, akkor férfi társánál megjelenik a korlátozó édesanya/nevelőanya.

A gyermek körüli *gondoskodási feladatokból*, ahogyan az a szakirodalmak alapján várható volt (Yeung és mtsai., 2001; Yoshida, 2012; Adler, 2015), inkább a nők veszik ki a

részüket. A gondoskodási feladatok és a gyermeknek tulajdonított pozitív érzelmek között a teljes mintán a fürdetés gyakoriságával mutatkozott gyenge kapcsolat. Ugyanakkor azok az apák, akik jelentősebben kiveszik a részüket a gondoskodási feladatokban, pl. a pelenkázásban, kimutathatóan olyan apai bánásmódot kaptak, melyben a szeretet-törődés magas fokon volt megtapasztalható. Azok a férfiak viszont, akiknek édesanyja/nevelőanyja korlátozó volt, a gyermek megnyugtatózásában ritkábban vesznek részt. A *gyermek neme* nem mutatott kapcsolatot a percepciókkal, míg a *szülés befejezésének módja*, azaz hogy császármetszéssel született-e meg vagy hüvelyi úton, az sem.

A szülés utáni időszak minden korábbról hozott mintát és élményt felerősít mind az anyában, mind az apában. Akkor tudnak igazán jól bensőségességet megélni a szülők a gyermekükkel, ha a saját szüleikkel is sikerült megélniük a kapcsolat bizalmi légkörét. Mindehhez társul a párkapcsolati tapasztalat, ami adekvát működés esetén alapja a szoros, és jól működő családnak (Hajduska, 2008). Ezért kiemelkedő jelentőségű feltárni a transzgenerációs kapcsolatokról hozott működési mintákat, szülői bánásmódokat. Amint az eredményekből kiderült a párválasztásban is tetten érhetőek a korai bánásmód lenyomatai, így a párok közötti összhang és a gyermekhez való közös viszonyulás szempontjából is jó kiindulási alap lehet ezen felmérés eredményeit megfontolni.

A vizsgálatnak véleményem szerint abban rejlik a fontossága, hogy *segít megismerni a fent bemutatott összefüggéseket a generációk között valamint a szülőpárok között*. Ami még izgalmasabbá tehetné a jelenlegi kutatást az az lenne, ha nemcsak három, hanem négy generációt sikerülne bevonni, azaz a nulla-három év közötti gyermeket, az ő szüleit, és nagyszüleit. Nagyszülői kitöltés esetén az unoka percepciójának feltérképezésével, valamint a nagyszülők saját szülei által megélt bánásmód feltárásával, így össze lehetne hasonlítani a szülői bánásmódokat több generáción keresztül, kiderülne, hogy mennyire ismétlődnek, valamint azt is érdekes lehetne tanulmányozni, hogy az apák bevonódási tendenciái hogyan változnak az idő előrehaladásával.

Ha a longitudinális szemléletre is szeretnénk figyelni, érdemes lenne a vizsgálatot a gyermekre vonatkozó kérdőív módosításával különböző életciklusokban, a gyermek későbbi életkorában is elvégezni, már óvodás- iskolás- serdülőkorban, így megtudhatnánk, hogy a gyermekkel való későbbi kapcsolata hogyan alakul az anyáknak és az apáknak, az apák

hogyan vesznek részt óvodás - iskoláskorban - serdülőkorban a gyermek körüli feladatokban, mennyi időt töltenek együtt, illetve érdekes lehetne azt is megvizsgálni, hogy az utód neme a későbbi életszakaszokban befolyásolja-e a percepciót. A szülői bánásmód és a párválasztás összefüggései szempontjából pedig akár még az ismerkedés vagy a várandósság időszakában is érdekes lenne a vizsgálatot elvégezni, a kérdőív gyermekre vonatkozó részeinek átalakításával. A kevert módszertanú kutatás is mélyíthetné az eredményeket, ha sikerülne kvalitatív módon félig strukturált interjúkkal feltárni az anyai és apai attitűdöket a gyermekhez való viszonyulás tekintetében.

A vizsgálat limitációi közé tartozik, hogy a mintában túlnyomórészt házasságban élő párok vettek részt, így nem derült ki, hogy az élettársi kapcsolat vagy az egyszülős nevelés, külön nevelés miképpen befolyásolhatja az eredményeket. Továbbá a kitöltők kétharmada felsőfokú végzettséggel rendelkezik, illetve városban él, így az eredmények nem reprezentálják általánosságban a szülőket. A jövőben érdemes lenne a minta összetételét még inkább színessé tenni, hogy kiderüljön, vajon más populációban is hasonló eredményre vezetett volna-e a vizsgálat. További célom a vizsgálati személyek számának bővítése, a városokban és falvakban élő szülőpárok eredményeinek összehasonlítása.

Jelen kutatás eredményeinek az lehet a gyakorlati jelentősége, hogy egy korcsoport vizsgálatával három nemzedéket és a közöttük lévő hatásmechanizmusokat állítja a figyelem középpontjába. Hasznos segítségként szolgálhat mind a kisgyermekes szülőknek, mind a családokkal foglalkozó szakembereknek, pszichológusoknak, védőnőknek, családsegítőknél egyrészt a gyermekről kialakult benyomások fontosságának tudatosításában, másrészt a származási családból hozott minták, szülői bánásmódok azonosításában, esetleges felülírásában, a szülők közötti egyetértés megtalálásában, sőt akár a gyermekvállalás előtti időszakban pároknak a saját szülői bánásmódjuk feltérképezésében és az esetlegesen maladaptívnak tekinthető mintáik átírásában. Az apák napjainkban egyre inkább megmutatkozó, családba való bevonódási gyakorlatai, szülőségről való elképzelései, illetve szülőpárjukkal a gyermekükről alkotott összhangjának feltárása egyaránt fontos kutatási területek, melyhez reményeim szerint ez a dolgozat is hozzájárul.

Mesterséges intelligencia használata a dolgozatban nem történt.

Irodalomjegyzék

- Adler, M. A. (2015). Father involvement with young children in the United States. In M.A. Adler & K. Lenz (Eds.), *Father Involvement in the Early Years. An International Comparison of Policy and Practice* (pp.193-230). Bristol University Press, Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447318996.003.0006>
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Lawrence Erlbaum.
- Allen, J.G., Fonagy, P., & Bateman, A. (2011). *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*. Oriold és Társai Kiadó.
- Almássy Zs. (2014). *Nehézségek a szülővé válás útján: A férfiak depressziójának vizsgálata normatív és paranormatív krízis mentén*. Doktori Disszertáció, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája.
- Andrek A. (2019). *A szülő–magzat kötődést befolyásoló tényezők vizsgálata párkapcsolati és intergenerációs kapcsolati jellemzők figyelembevételével*. Doktori Disszertáció, Eötvös Lóránd Tudományegyetem PPK Pszichológia Doktori Iskola.
- Bagdy E. (1999). *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bagdy E. (2002). A tudattalan összejátszástól az együtt fejlődésig. Kollúzió-koevolúció: Jürg Willi párdinamikai koncepciója. In E. Bagdy (szerk.), *Párkapcsolatok dinamikája: interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach teszttel* (pp. 34-50). Animula Kiadó.
- Bakó T. & Zana K. (2021). *A transzgenerációs trauma és terápiája. A transzgenerációs atmoszféra*. Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Bhargava, S., & Witherspoon, D. P. (2015). Parental involvement across middle and high school: Exploring contributions of individual and neighborhood characteristics. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(9), 1702-1719. <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0334-9>
- Bálint A. (1990). *A gyermekszoba pszichológiája*. Kossuth Könyvkiadó.
- Bálint M. (1999). *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika I*. Animula Kiadó.

- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development*, 55(1), 83-96. <https://doi.org/10.2307/1129836>
- Belső N. (2020). *Életciklusok és hangulatzavarok. Hogyan küzdünk meg életünk hullámvölgyeivel?* HVG Kiadó Zrt.
- Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase: A contribution to the libido theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 7, 389–417. <https://doi.org/10.1177/000306515900700301>
- Bergman K., Sarkar, P., Glover, V., & O'Connor, T. G. (2010). Maternal Prenatal Cortisol and Infant Cognitive Development: Moderation by Infant–Mother Attachment. *Biological Psychiatry*, 67(11), 1026-1032. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2010.01.002>
- Bernáth Á. (2014). *Az elmeolvasás és az elmeolvasásra irányuló igény szerepe egészséges felnőtt személyek társas viselkedésében.* Doktori Disszertáció, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája.
- Borelli, J. L., Cohen, C., Pettit, C., Normandin, L., Target, M., Fonagy, P., & Ensink, K. (2019). Maternal and child sexual abuse history: An intergenerational exploration of children's adjustment and maternal trauma-reflective functioning. *Frontiers in Psychology*, 10, Article 1062. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01062>
- Bowlby, J. (1952). *Maternal Care and Mental Health*. 2nd ed. World Health Organization.
- Bowlby, J. (1958). The Nature of the Child's Tie to His Mother. *International Journal of Psychoanalysis*, 39(5), 350-373.
- Bowlby, J. (1960). Separation Anxiety. *The International Journal of Psychoanalysis*, 41, 89–113.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss. Volume I: Attachment*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss. Volume II: Separation, Anxiety and Anger*. Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and Loss. Volume III: Loss, Sadness and Depression*. Basic Books.
- Buda B. (1986). *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája.* Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Calafat, A., García, F., Juan, M., Becoña, E., & Fernández-Hermida, J. R. (2014). Which parenting style is more protective against adolescent substance use? Evidence within the European context. *Drug and alcohol dependence*, 138, 185-192. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2014.02.705>
- Cammaroto, L. J. (2009). *Unexpected: Identity transformation of postpartum women*. Thesis. James Madison University, The Graduate School at JMU Scholarly Commons.
- Chesley, N. (2011). Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change. *Gender & Society*, 25(5), 642–664. <https://doi.org/10.1177/0891243211417433>
- Cole, M., & Cole, R. S. (2006). *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó.
- Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., Riedel, C., Scalf-Mciver, L., & Suster, A. (1985). Intergenerational influences on the parent-infant relationship in the transition to parenthood. *Journal of Family Issues*, 6(4), 543-564. <https://doi.org/10.1177/019251385006004008>
- Csák Zs. (2024). Az iskoláskorú gyermekes apák otthoni szerepvállalása: az apák otthoni részvételének dimenziói, formái. *Educatio*, 32(4), 665-676. <https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.4.9>
- Csomortáni D. Z. (2014). *Túl jó / elég rossz szülők. A pszichológiai túlvédés okai, jellemzői, következményei és kezelési lehetőségei*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar.
- Danis I., Scheuring N., S., Gervai J., Oates, J. M., & Czinner A. (2012). A rövidített Szülő-Csecsemő Kapcsolat Skála magyar változatának (H-MORS-SF) pszichometriai mutatói nagy mintán. *Psychiatria Hungarica*, 27(6), 392-405.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.113.3.487>
- Dunbar, R. I. M. (1998). The social brain hypothesis. *Evolutionary Anthropology, Issues, News and Reviews*, 6(5), 178-190. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6505\(1998\)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6505(1998)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8)
- Dunbar, R. I. M. (2003). Why are apes so smart? In P. M. Kappeler & M. E. Pereira (szerk.), *Primate life histories and socioecology* (pp. 285–298). University of Chicago Press.

- Edhborg, M., Matthiesen, A. S., Lundh W., & Widström A. M. (2005). Some early indicators for depressive symptoms and bonding 2 months postpartum-a study of new mothers and fathers. *Archives of Women's Mental Health*, 8(4), 221-231.
<https://doi.org/10.1007/s00737-005-0097-5>
- Fisher, S., Fonagy, P., Wiseman, H., & Zilcha-Mano, S. (2023). I see you as recognizing me; therefore, I trust you: Operationalizing epistemic trust in psychotherapy. *Psychotherapy*, 60(4), 560–572. <https://doi.org/10.1037/pst0000501>
- Fonagy, P., Lorenzini, N., Campbell, C., & Luyten, P. (2014). Why are we interested in attachments?. In P. Holmes & S. Farnfield (Eds.), *The Routledge handbook of attachment: Theory* (pp. 38–51). Routledge.
- Fonagy, P., & Target, M. (1998). A kötődés és reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassa*, 9(1), 5–43.
- Geszler N. (2014). Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya. *Kultúra és közösség*, 4, 115-122.
https://epa.oszk.hu/02900/02936/00019/pdf/EPA02936_kultura_es_kozossege_2014_04_115-122.pdf
- Glausiusz, J. (2014). Searching chromosomes for the legacy of trauma. *Nature*, 11 June.
<https://doi.org/10.1038/nature.2014.15369>
- Gori, A., Arcioni, A., Topino, E., Craparo, G., & Lauro Grotto, R. (2021). Development of a new measure for assessing mentalizing: The multidimensional mentalizing questionnaire (MMQ). *Journal of Personalized Medicine*, 11(4), 305.
<https://doi.org/10.3390/jpm11040305>
- Guzzo, K.B. (2011). New Fathers' Experiences With Their Own Fathers and Attitudes Toward Fathering. *Fathering*, 9(3), 268-290. <https://doi.org/10.3149/fth.0903.268>
- Gyuris, P., Járai, R., & Bereczkei, T. (2010). The effect of childhood experiences on mate choice in personality traits: Homogamy and sexual imprinting. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 467-472. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.04.021>
- Hadas M. (2011). *Férfikutatások. TÁMOP online szöveggyűjtemény*. BCE Szociológiai Intézet. https://tat.k.elte.hu/dstore/document/1550/Hadas_Ferfikutatasok.pdf
- Hajduska M. (2008). *Krízislélektan*. ELTE Eötvös Kiadó.

- Hall, L. A., Peden, A. R., Rayens, M. K., & Beebe, L. H. (2004). Parental bonding: A key factor for mental health of college women. *Issues in Mental Health Nursing*, 25(3), 277-292. <https://doi.org/10.1080/01612840490274787>
- Hámori E. (2015). *A kötődéelmélet perspektívái. A klasszikusoktól napjainkig*. Animula Kiadó.
- Hidas Gy., Raffai J., & Vollner J. (2002). *Lelki köldökszínór. Beszélgetek a kisbabámmal*. Válasz Kiadó.
- Jordan, P. L. (1990). Laboring for relevance: Expectant and new fatherhood. *Nursing Research*, 39(1), 11–16. <https://doi.org/10.1097/00006199-199001000-00003>
- Juul, J. (2022). *Férfinak és apának lenni*. Móra Könyvkiadó.
- Kessler, R.C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, 52(12), 1048-1060. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1995.03950240066012>
- Kiss Sz. (2005). *Elmeolvasás*. Új Mandátum Könyvkiadó.
- KOHORSZ'18. (2021). *Apai sztereotípiák*. <https://kohorsz18.hu/eredmenyek/elozetes-eredmenyek/80-apai-sztereotipiak.html>
- Koslowski, A. S. (2011). Working fathers in Europe: earning and caring. *European Sociological Review*, 27(2), 230–245. <https://doi.org/10.1093/esr/jcq004>
- Kovács E., & Pikó B. (2010). A család egészségvédő hatása a serdülők körében. In B. Pikó (szerk.), *Védőfaktorok nyomában. A káros szenvedélyek megelőzése és egészségfejlesztés serdülőkorban*. L'Harmattan Kiadó.
- Lantos K. (2015). *A szülői bánásmód és a családi rituálék összefüggései, valamint hatásuk a serdülők és posztadoleszcensek szorongásra való hajlamára és megküzdési stratégiáira*. Doktori Disszertáció, Pécsi Tudományegyetem.
- Láng A. (2009). Érzelemszabályozás és kötődés összefüggései normatív mintában. *Alkalmazott Pszichológia*, 11 (3-4), 5-17.
http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2009_3-4.pdf
- Lefkovich E. (2019). *Perinatális időszakban jelentkező depresszív és szorongásos zavarok és hatásuk az anyai percepcióra*. Doktori Disszertáció, Semmelweis Egyetem Klinikai orvostudományok Doktori Iskola

- Levy, D. M. (1943). *Maternal overprotection*. Columbia University Press.
- Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95–124). Ablex Publishing.
- Molnár J. (2014). *Posztpartum szorongás az anyák kötődési jellemzőinek tükrében*. Doktori Disszertáció, Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája.
- Nagy Á., & Trencsényi L. (2012). *Szocializációs közegek a változó társadalomban. A nevelés esélyei: család, iskola, szabadidő, média*. Iszt Alapítvány.
- Narita, T., Sato, T., Hirano, S., Gota, M., Sakado, K., & Uehara, T. (2000). Parental child-rearing behavior as measured by the Parental Bonding Instrument in a Japanese population: factor structure and relationship to a lifetime history of depression. *Journal of affective disorders*, 57(1-3), 229-234.
[https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(99\)00071-3](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(99)00071-3)
- Newton, R. (2019). *A biztonságos kötődés megalapozása. A fogantatástól ötéves korig*. Kulcslyuk Kiadó.
- Oates, J.M., Gervai, J. Danis, I., & Tsaroucha A. (2005). *Validation studies of the Mothers Object Relations Scales Short Form (MORS-SF)*. Poster presented at the XIIth European Conference on Developmental Psychology.
- Oates, J., Gervai, J., Danis, I., Lakatos, K., & Davies, J. (2018). Validation of the mothers' object relations scales short-form (MORS-SF). *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health*, 33(1), 38-50.
- Orvos-Tóth N. (2018). *Örökölt sors. Családi sebek és a gyógyulás útjai*. Kulcslyuk Kiadó.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52(1), 1–10.
<https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1979.tb02487.x>
- Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 515-526.
<https://doi.org/10.1017/S0140525X00076512>
- Sallay, H., & Münnich, Á. (1999). Családi nevelési attitűdök percepciója és a self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99(2), 157-174.

- Sasfy Gy. Z. (2018). *Konfliktuskezelés, stresszkezelés*. Dialóg Campus Kiadó.
- Schaefer, E. S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59(2), 226–235. <https://doi.org/10.1037/h0041114>
- Selye J. (1976). *Stressz distressz nélkül*. Akadémiai Kiadó.
- Sharp, C., & Rossouw, T. (2020). Borderline személyiségzavar patológiája serdülőkorban (Gáspár É.). In A. W. Bateman, & P. Fonagy (szerk.), *A mentalizáció alapú terápia kézikönyve* (pp. 371–396). Oriold és Társai Kiadó.
- Steele, M., Steele, H., & Model, E. (1991). Links across generations: Predicting parent-child relationship patterns from structured interviews with expectant parents. *Bulletin of the Anna Freud Centre*, 14(2), 95-113.
- Storey, A. E., Walsh, C. J., Quinton, R. L., & Wynne-Edwards, K. E. (2000). Hormonal correlates of paternal responsiveness in new and expectant fathers. *Evolution and Human Behavior*, 21(2), 79–95.
[https://doi.org/10.1016/S1090-5138\(99\)00042-2](https://doi.org/10.1016/S1090-5138(99)00042-2)
- Szentiványi-Makó H. (2013). *Döntés életről-halálról. A művi abortusz pszichológiai vonatkozásai*. Doktori Disszertáció, Pécsi Tudományegyetem.
- Szél E., & Szabó É. (2023). A mentalizáció, a reziliencia és a problémaviselkedés kapcsolati beágyazottsága serdülőkorban: vizsgálatok a Reflektív Funkció Kérdőív (RFQ-H) magyar változatával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 78(1), 1-22. <https://doi.org/10.1556/0016.2022.00040>
- Sztáray Kézdy É. & Drjenovszky, Zs. (2021). Gondoskodásvizonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon. *Socio. hu Társadalomtudományi Szemle*, 11(4), 138-161. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.138>
- Tóth I., & Gervai J. (1999). Szülői Bánásmód Kérdőív (H-PBI): A Parental Bonding Instrument (PBI) magyar változata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(4), 551-566.
- Veroszta Zs., Boros J., Kapitány B., Kopcsó K., Leitheiser F., Szabó L., & Spéder Zs. (2021). *Várandósság Magyarországon. Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 1. hullámáról*. Kutatási Jelentések 104. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. <https://doi.org/10.21543/Kut.2021.104>

- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.
- Wolynn, M. (2019). *Örökölt családminták. Félélmek, érzések és viselkedésminták, melyeket a tudtunkon kívül átvettünk*. Édesvíz Kiadó.
- Wu, Q., Zhang, J., & Slesnick, N. (2020). Intergenerational transmission of maternal overprotection and child anxiety in substance-using families. *Journal of Anxiety Disorders*, 73, Article 102236. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102236>
- Yehuda, R., Daskalakis, N. P., Lehrner, A., Desarnaud, F., Bader, H.N., Makotkine, I., Flory, J. D., Bierer, L. M., & Meaney, M. J. (2014). Influences of Maternal and Paternal PTSD on Epigenetic Regulation of the Glucocorticoid Receptor Gene in Holocaust Survivor Offspring. *The American Journal of Psychiatry*, 171(8), 872-880. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13121571>
- Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E., & Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 136–154. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00136.x>
- Yoshida, A. (2012). Dads who do diapers: Factors affecting care of young children by fathers. *Journal of Family Issues*, 33(4), 451–477. <https://doi.org/10.1177/0192513X11415358>
- Yu, J., Putnick, D. L., Hendricks, C., & Bornstein, M. H. (2019). Long-term effects of parenting and adolescent self-competence for the development of optimism and neuroticism. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(8), 1544–1554. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0980-9>
- Zain, E., Fukui, N., Watanabe, Y., Hashijiri, K., Motegi, T., Ogawa, M., Egawa J., & Someya, T. (2023). High care and low overprotection from both paternal and maternal parents predict a secure attachment style with a partner among perinatal Japanese women. *Scientific Reports*, 13(1), 15684. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-42674-1>